

Šiame numeryje:

Iva Kotrla — nutildytų čekų rašytojų šeimos narė.
Demokratinė ir autoritetinė Lietuva.
Pokalbis su Hamiltono „Aukuro“ teatro režisierė Elena Dauguvietyte-Kudabienė.
Prano Visvydo eilėraščiai.
Atkasta senoji Kernavė.
Nauji leidiniai.
Linksmas ruduo Antram kaime.
Jono Zdaniaus muzikos koncertas.

Kertinė Parastė

Iva Kotrla — nutildytų čekų rašytojų šeimos narė

Prieš metus Budapeste įvykusio Tarptautinio kultūros forumo metu Čekoslovakijos atstovas paskelbė, kad jo šalies rašytojai gali laisvai rašyti, ka tik jie nori, ir nežino cenzūros. I tai atsakydamas, amerikiečių rašytojas William Least Heat Moon parodė knygą, kurioje 30 svarbių čekų rašytojų liudija, kaip jie yra persekiojami. Toje knygoje išvardyti dar du šimtai čekų rašytojų, kuriems uždrausta spausdinti savo tėvynėje. Moon pacitavo dabar Paryžiuje gyvenantį garsų čekų romanistą Milan Kunderą, kuris pareiškė: „Čekų kultūros kankynė po 1968-ųjų metų neturi sau lygios šalies istorijoje nuo Trisdešimties metų karo pabaigos“. (Tas karas baigėsi 1648 metais!)

Viena šios didžiulės nutildytų rašytojų šeimos narė yra čekų poetė ir romanistė Iva Kotrla. Nors ji rašo jau dvidešimt metų, pusę savo amžiaus, nė vienas jos žodis nebuvo oficialiai išspausdintas Čekoslovakijoje. Jos eilėraščių rinkinius išleido Krikščioniškoji akademija Romoje ir čekų leidyklos Londone bei Toronte, o romaną *Angelai spastuose* — Pranos savilaida.

1985 metų vasarą rašytojos vyras ir kitas čekas buvo lygtinai nuteisti kalėti dešimt mėnesių už mėginimą jos rankraščius išvežti į Austriją. Jiedu buvo apkaltinti „mėginimu pakenkti Čekoslovakijos valstybės interesams užsienyje“. Vienas pagrindinių liudininkų buvo episkopas, atstovas, kuris pareiškė teismui, kad Kotrla savo poezijoje „iškraipė istorinius santykius“. Čekų savilaida tvirtina, kad valdžia ypač piktna rašytojos gilius religingumas ir jos ištikimybė Katalikų Bažnyčiai.

Totalitarinė valdžia Čekoslovakijoje, kaip ir Lietuvoje, žino ką daryti su tokiais autoriais: vyro pasodinimas į kalėjimą, kratos, tardymai. Savo laisvę Čekoslovakijos vidaus reikalų ministrui Iva Kotrla rašė: „Vienintelis mano nusikaltimas tai, kad aš rašau prozą ir poeziją. Ar aš buvau per daug naivi, tikėdama, kad mano tardymą atidės, kol aš pakankamai sustip-

rėsiu po gimdymo. Aš maniau, kad su gimdyvėmis Europoje kitaip elgiamasi“. Poetė taip pat išreiškė viltį, kad jos laiškas pasieks ministrą, nes ji pati jau seniai nebegauna laišku, išskyrus pakvietimus į miliciją. Visa tai — persekiojimas, teismų farsai, oficialūs žargonas — lietuviams labai gerai pažįstami. Tokius „tarybinių universitetų kursų“ yra išėję visi lietuviai patriotai ir kovotojai už žmogaus bei tautos teises. Skaitant Ivą Kotrlą kartais atrodo, jog girdi Nijolės Sadūnaitės balsą. Čekų rašytojos eilėraščiai taip pat primena Pastogę ir kituose savilaidiniuose žurnaluose spausdintą jaunų lietuvių autorių religinę poeziją. Štai pora pavyzdžių:

KAIP MES AUGOM

Tais metais
kai saugumiečiai
mus fotografuodavo
išeinant iš bažnyčios
mes siekdavom
savo sapnų

Kiekvieną naktį
subrendimas atėdavo, su lempa
rankoje,
prie mūsų lovos
ramiai atidarydavo užuolaidas
ir kalbėdavo
svečiai, kaip motina

Kitas eilėraštis pavadintas:

PAMALDUMO AKIMIRKOMIS

Tas vienišas kryžius ant Golgotos —
Periskopas,
pro kurį Žemė mus stebi.
Iš jos dulkių
mes raudančios dulks
subrendę ir nelaimingi
kai dieviškasis Sūnus Motinos
rankose
yra vienintelis slaptažodis
kurs atveria Rojus vartus...

Savo prozoje Iva Kotrla subtiliai vaizduoja dabarties čekų bejėgiškumą, apatiją ir teberusenančią prasmingesnio gyvenimo viltį. Vienoje savo novelių ji cituoja prieškarinio kritiko Šaldos pranašiškus žodžius apie Čekoslovakijos ateitį: „Visagale valstybė... sugebanti suvaržyti visus mūsų veiksmus. Kažkas jau galvoja už mus, o rytoj jau už mus kvėpuos ir miegos...“

Iva Kotrla tebegalvoja už save.

Demokratinė ir autoritetinė Lietuva

VINCENTAS LIULEVIČIUS

Jonas Švoba. *Seiminė ir prezidentinė Lietuva*. Išleido „Vilties“ draugijos leidykla, 6116 St. Clair Ave., Cleveland, Ohio 44103. Mecenatas: Amerikos lietuvių tautinės sąjungos Detroito skyrius. Tiražas — 1000 egz. 423 psl. Kietais viršeliais. Kaina — 10 dol. Gaunama „Drauge“.

1. Pirmoji pažintis

Kai knygą paimi į rankas, tuoj išskyla klausimas apie autorių: kas jis toks? Jeigu autorius nepažįstamas, tuoj puoli į *Lietuvių enciklopediją*. Ieškai joje atsakymo. Tačiau nei normaliam tome, nei pirmajame papildyme Jono Švobos nėra. Atsirado tik antrajame papildyme tome. Iš čia sužinome, kad jis gimęs 1902.II.10. Baigęs 1943 m. istoriją Vilniaus universitete. Lietuvoje ir Vokietijoje (Hanau) dirbo vidurinėse ir aukštesniose mokyklose mokytoju arba direktoriumi. I JAV atvykęs vadovavo liuanistinei mokyklai. Knygai *Amerikos tautinė srovė iki 1940 m.* parašė straipsnį „Tautinės minties keliu“. Bendradarbiavo *Dirvoje*, *Naujoje vilties*, *Karyje*, *Tėviškės žiburiuose* ir *Moteryje*. Mokymosi metu priklausė ateitininkams, o vėliau — Lietuvių tautininkų sąjungai. 1939.II.16 apdovanotas Gedimino III laipsnio ordinu (LE, XXXVII, 584-585).

Pirmasis pavartynas duoda mintį, kad šioje knygoje sudėti autoriaus atsiminimai, tuo labiau kad aprašomi įvykiai vyko autoriaus akivaizdoje, turint galvoje gimimo metus. Tačiau pratarinėje autorius sako: „Nepriklausomos Lietuvos istoriniai įvykiai dar tebėra gyvi ir ne visų vienodai aiškinami ir vertinami“ (5). Autoriaus ryžtas: „Visa tai mane paskatino patyrinėti nepriklausomos Lietuvos svarbesnių įvykių vyksmą ir juos peržvelgti šiame darbe“ (t.p.). Tas užmojis recenzenta verčia į šią knygą žiūrėti kaip į studiją.

2. Nepriklausomybės ruošia

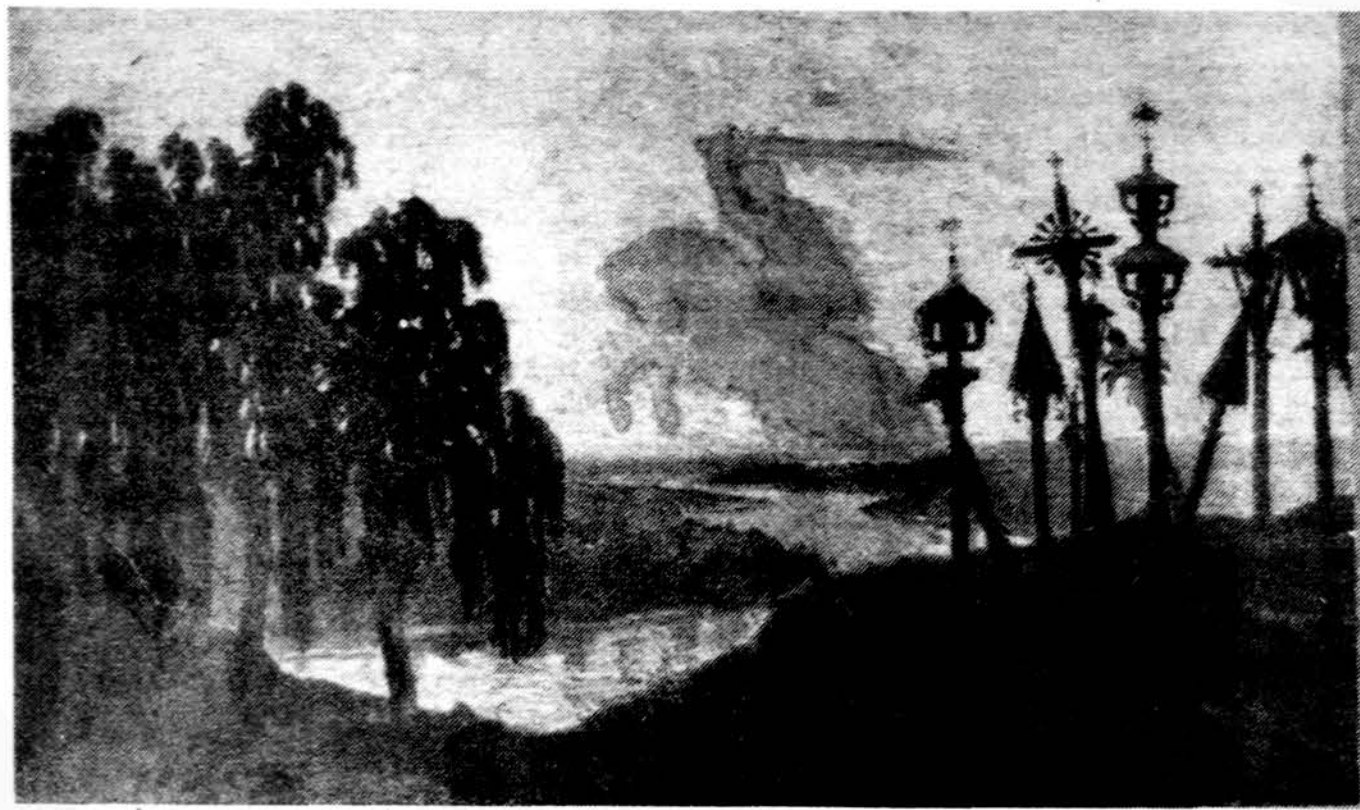
Ižangoje, šnekėdamas apie senosios Lietuvos palikimą, autorius nurodo, kad alstybe, besiplėsdama į slavų sritis, „pasivysio jo rašto kalbą ir ją padarė oficialia Lietuvos valstybės

raštinės kalba“ (6). Prasidėjus lenkų įtakai, įsiveržė į Lietuvos kanceliariją lenkų kalba. Ir greit mūsų šviesuomenės kalba pasidarė lenkų kalba. Lietuvių kalba teišliko tik baudžiauninkų pirkelese.

Kadangi autorius plačiau nepaaiškino apie kanceliarijoje naudotas lotynų, vokiečių ir prancūzų kalbas, tad sudarė sunkesni įspūdį, negu iš tikrųjų tuo metu buvo beveik iki XVII a. pabaigos. Kam tas klausimas idomus, galėtų paskaityti žurnale *Lietuvių tautos praeitis*, III, 3 kn., 103-118.

Gražiai įvertintas Vilniaus universitetas, suklebęs lietuvių tautos ryžtą atkurti Lietuvos valstybę. O kuriant savąją valstybę „Lietuvių siekiai buvo sukurti lietuvių tautinę, nepriklausomą valstybę, tvarkomą demokratiniiais pamatais, lietuvių tautos etnografiname plote“ (8-9). Lietuviai, kurdami savąją valstybę, ne vienodai suprato, kuri santvarka yra geresnė, todėl „Lietuvius, ir labai mylinčius Lietuvą ir savo tautą, tas nuomonė ir pažiūrų skirtingumas ir bekompromisinis jų laikymasis skaldė partijas, ir tai dažnai trukdė bendrą valstybinį darbą“ (10). Šiuo posakiu autorius pasako savo pažūras į partijas. Atrodo, jam labiau patinka kitas dėsniš — „Valdžia geriau žino ką daryti“.

Žengiant į Lietuvos laisvę, didelės reikšmės turėjo Didysis Vilniaus seimas, įvykęs 1905.XII.4-5. Lietuvių tauta, laimėjusi spaudos draudimo kovą, smarkiai samonėjo. Prie šio samonėjimo prisidėjo ir partijos (32). Kai 1905 m. prasidėjo Rusijoje revoliucija, lietuviai stojo į sukilėlių gretas, pradedant socialdemokratais. Reikėjo suvienodinti lietuvių siekius. Tam reikalui buvo suauktas į Vilnių seimas, į kurį susirinko apie 2000 atstovų, todėl pavadintas Didžiojo Vilniaus seimu. Čia partijos pirma sykį turėjo tartis ir su rasti visiems priimtina sprendimą. „Tai buvo egzaminas lietuviškomis partijoms“ (34). Daugiausia „triukšmą“ darė socialdemokratai. Norint priėti prie

Antanas Zmuidzinavičius

Regejimas

bendrų nutarimų, reikėjo vieniems ir kitiems nusileisti. „Daugiausia nusileido dešinieji, suprasdami to laiko bendras lietuvių tautos nuotaikas“ (t.p.). Tarp priimtųjų bendrų nutarimų, buvo ir politinis lietuvių siekis — Lietuvos autonomija.

Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, tuoj Lietuvoje atsirado žmonių, reikalingų pagalbos. Iš pradžių Vilniuje buvo sudarytas Laikinas lietuvių komitetas nuo karo nukentėjusiems šelpiti, bet tuoj pastebėta, kad nuo karo nukentėjusių skaičius greit auga, todėl buvo įkurta Lietuvių draugija nuo karo nukentėjusiems šelpiti. Kai buvo sudarytas Centrinis komitetas, kairieji šios institucijos nepripažino ir įsikūrė savąją — Lietuvių draugiją nukentėjusiems nuo karo gyventojams agronomijos ir teisų pagalbai teikti. Vokiečiams artėjant, tas šalpos Centrinis komitetas pasidalijo pusiau. Viena dalis su pirmininku Martynu Yču išvyko į Rusiją, kita dalis su vicepirmininku Antanu Smetona liko Lietuvoje. Likusis komitetas kooptavo iš kairiųjų draugijos keturis narius ir tuo baigėsi skilimas. Ir Rusijon pasitraukęs, ir Vilniuje likęs Centrinis komitetas nuveikė labai didelius darbus. Kai Rusijoje buvo leista burtis į politines partijas, iš Centrinio komiteto buvo išskirta politinė dalis. 1917 m. kovo 26 d. buvo suorganizuota Lietuvių tautos taryba ir Laikinis Lietuvos vykdomasis komitetas. Socialistams ir socialistams liaudi-

ninkams reikalaujant, iš Tarybos buvo išstumti katalikai. Kairieji gavo daugumą.

Petrograde (1917.VI.9) buvo suauktas Lietuvių seimas. Dalyvavo 336 išrinkti atstovai. Atstovai buvo labai karingai nusiteikę. Socialdemokratai pasiryzo katalikų neįsileisti į prezidiumą. Kovojo net tris dienas, bet laimėjo. „Katalikų atstovai iš salės neišėjo, bet nebalsavo“ (41). Po ilgų (trijų dienų) ginčų Seimas priėmė nutarimą, reikalaujantį Lietuvai nepriklausomybės. Priešingai nusistatę atstovai, giedodami marseljetę, išėjo iš salės. Išėjusieji padarė posėdį ir priėmė savo rezoliuciją (kurios autorius nenurodė), „kad lietuvių tautai priklausio politinio apsisprendimo teisė“ (LE, XXII, 373).

Vilniaus Centrinis komitetas virto „lietuvių kultūros ir politinio centru“ (44). Po sunkių pastangų gavo iš vokiečių leidimą sukviešti konferenciją. Rinkimai nebuvo galimi, tad buvo pakviesta 264 asmenys, o atvyko 222. Konferencija įvyko 1917.IX.18-22 (?). Svarbiausias nutarimas: pasisakyta už nepriklausomą Lietuvą. Tam įvykdymui išrinkta 20 asmenų taryba. Socialdemokratams ir vėl užkliuvo kunigai, kurių išrinkta 6. Po pasitarimų iš tarybos išėjo du kunigai, o įėjo socialdemokratas ir liaudininkas.

Lietuvos tarybai veikla buvo labai sunki, nes vokiečiai turėjo visokių planų, tik ne nepriklausomos Lietuvos. Lietuvos taryba, pasivadavusi Lietuvos valstybės taryba, priėmė (1918.XI.2) „Lietuvos valstybės laikinosios konstitucijos pamatinius desnius“ (53). Ši „Pirmoji laikinoji konstitucija nusako, kad vyriausius laikinuosius valstybės organus sudaro Valstybės Taryba ir Valstybės Tarybos prezidentas iš trijų asmenų“ (t.p.).

1918.XI.11 buvo sudaryta pirmoji atsikuriančios Lietuvos vyriausybė. Ji buvo sudaryta koaliciniu darbo pagrindu. Į ją paimti tam darbui tinkami asmenys, tačiau neapsieita be klierikų. Paskutiniu momentu Petras Leonas ir Vladas Stasinskas „atsisakė į kabinetą įeiti tik dėl to, kad jame yra kun. J. Purickis. Jie, esą, prieš kun. J. Purickio asmenį nieko prieš neturi, bet jie esą priešingi tam, kad kunigas būtų valdžioje“ (54). Kun. Juozas Purickis savo kandidatūrą į ministrus atsiėmė. Tada krikščionys demokratai atsaukė ir kitą kandidatą į ministrus — Aleksandrą Stulginskį. Laikinąją vyriausybę sudarius, visų nuotai-

ka pakilo, nes padarytas realus žingsnis Nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimui. Tačiau tos vyriausybės būklė buvo nepavydėtina. Valstybės atkūrimą reikėjo pradėti iš pradžių, nieko neturint. Darbo sąlygos labai sunkios, nes Vilniuje dar tebešimininkavo vokiečiai, kūrėsi lenkai ir bolševikai. Kabinetui susilpnėjus dėl išvykusių ir užsieni, jis buvo pakeistas tik ką iš Rusijos grįžusio Mykolo Slezevičiaus kabinetu. Slezevičiui buvo suilomus diktatoriaus titulus, bet jis atsisakė. Vilniuje pasidarė tokia padėtis, kad vyriausybėi skubiai reikėjo keltis į Kauną, kur irgi nedaug geriau rado. Kauną ruošėsi valdyti komunistiniai gaivalai. Dėl vyriausybės santykių su Valstybės taryba Mykolo Slezevičiaus vyriausybė atsistatydino. Po jo sudarė prof. Pranas Dovydaitis kabinetą, išsilaikijus apie mėnesį laiko. Po to ir vėl akys nukrypo į Mykolą Slezevičių. Jis sutiko, tik reikėjo pakeisti laikinąją konstituciją ir Valstybės taryba Antaną Smetoną turėjo išrinkti valstybės prezidentu. „Šis M. Slezevičiaus ministrų kabinetas išgyveno sunkiausius Lietuvai laikus: karus su bolševikais, lenkais ir bermontininkais“ (71). Po Slezevičiaus penktąjį kabinetą sudarė Ernestas Galvanauskas, kurio laikais įvyko Steigiamoji seimo rinkimai (1920.IV.14-15).

[Steigiamąją seimą išrinko 112 atstovų, kurių dauguma (59 atstovai) buvo krikščionių demokratų bloko. Šia proga (tyčia ar netyčia) autorius išskė Lietuvos dvasiškųjų vaidmenį: — „Arčiausia liaudies buvo parapijų kunigai, kurių autoritetas tikinočio laudyje ir galėjo lemti rinkimų rezultatus“ (78). Ir turėjo pripažinti, kad „Krikščionių demokratų blokas, gavęs lemiandą daugumą Steigiamajame seime, pats vienas galėjo lemti visą seimo darbą ir nustatyti valstybės santvarką. Taip jie ir padarė“ (80). Steigiamasis seimas savo pirmuoju nutarimu (kurio autorius nepaminėjo) patvirtino Lietuvos atstatymą: „Lietuvos Steigiamasis Seimas, reikšdamas žmonių valią, proklamuoja esant atstatytą Nepriklausomą Lietuvos Valstybę, kaip demokratine respublika, etnografinė sienom ir laisva nuo visų valstybinių ryšių, kurie yra buvę su kitomis valstybėmis“ (Lietuva, 1952, Nr. 1, 90). Tuo nutarimu nubrėžtas valstybės tvarkymosi kelias. 1920.VI.10 priimtoji laikinoji konstitucija

(Nukelta į 2 psl.)

Nepriklausomos Lietuvos Steigiamoji seimo rūmai Kaune.

Demokratinė ir autoritėtinė Lietuva

(Atkelta iš 1 psl.)

skelbia, kad Steigiamasis seimas yra suvereninės Lietuvos galios reikėjas. Vykdomoji valdžia pavedama respublikos prezidentui ir ministrų kabinetui. Respublikos prezidentą renka seimas. Iki bus išrinktas, jo pareigas eina Steigiamosios seimo pirmininkas Aleksandras Stulginskis. Dabar sudaryta dr. Kazio Griniaus nauja vyriausybė koaliciniais pagrindais. Steigiamosios seimo rinkimo metu karo stovis buvo panaikintas, po jo išrinkimo vėl (1920.VII.23) grąžintas.

Steigiamajam seimui veikti buvo labai nepalankūs laikai. Lenkams puolant Lietuvą, buvo priimtas įstatymas (1920.X.22), kuriuo sudarytas Mažasis seimas iš šešių narių ir Steigiamosios seimo pirmininko (kuris veikė iki 1921.I.17). Visi kiti atstovai išsi-skirstė ginti ir informuoti kraštą. Nežiūrint į sunkius laikus, Steigiamasis seimas priėmė žemės reformos įstatymą (1922.II.15). Tuoj po to dr. Kazio Griniaus kabinetas sugriuvo. Naują vyriausybę sudarė Ernestas Galvanauskas. Šios vyriausybės laiku (1922.IX.1.) buvo priimta Lietuvos konstitucija, užkencavusi pagrindus Lietuvos demokratybei.

Steigiamosios seimo mažumų atstovai valstybės kūrimo darbe nepadarė, nes jie turėjo savus interesus: lenkai žiūrėjo į Lenkiją, žydai į socialdemokratą — į Rusiją. Nors autorius nusiteikęs prieš partijas (kaip pavyzdys pp. 100-101), bet Steigiamasis seimas puikiai pasirodė. Tą pripažįsta ir pats autorius: „Steigiamasis seimas pajėgė atlikti savo darbą tik dėl to, kad vieningas ir drausmingas krikščionių demokratų blokas, kaip viena iš ta pati partija, turėjo jame absoliutinę daugumą“ (102).

3. Demokratinis valdymas

Steigiamasis seimas, priėmęs konstituciją, išrinko respublikos prezidentu Aleksandrą Stulginskį ir tą patį metų rudens baigė savo darbą. I pirmąjį seimą buvo išrinkti 78 atstovai. Prezidentu išrinko Aleksandrą Stulginskį. Nors krikščionių demokratų blokas turėjo daugiausia atstovų (38 narius), bet neturėjo seimo daugumos. Su tuo seimu nebuvo įmanoma dirbti, todėl prezidentas pirmąjį seimą paleido. Antrajame seime iš 78 atstovų krikščionių demokratų blokas turėjo 40 — daugumą. Autorius atkreipė dėmesį į Vilniaus bažnytinės provincijos sutvarkymo nesėkmes ir kad Vairo redaktorius Antanas Smetona buvo areštuotas ir padėtas į kalėjimą už Augustino Voldemaro straipsnį. Kad tautininkų valdymo metu bus areštuoti prof. Pranas Dovydaitis, prof. dr. Juozas Eretas ir dr. Juozas Leimonas už ateitininkų veiklą, autoritėtiniam režimui priekaišto nepadarė.

Trečiasis seimas išrinktas 1926.V.8-10. I šį seimą krikščionių demokratų blokas tegavo 30 atstovų. Šį kartą valstiečiai liaudininkai su socialdemokratais bei mažumomis išrinko prezidentu dr. Kazį Grinį, kurio pakviestas advokatas Mykolas Slezevičius sudarė vyriausybę. Šio seimo laikotarpiu skirta keliasdešimt (111-178) puslapių. Dar karo stovio neatšaukus (VI.13) įvyko komunistų suorganizuota demonstracija. Po kelių dienų (VI.17) seimo nutarimu buvo panaikintas karo stovis. Pagal amnestijos įstatymą paleisti komunistai ir visoks priešvalstybinis elementas (nors komunistai nebuvo legalizuoti). Kadangi vyriausybė buvo silpna, tad komunistai siautėjo krašte, veržėsi į jiems rūpimus postus, mažino kariuomenę, sulaukė kunigams algas. Prieš vykstančią krašte netvarką išėina studentija demonstruoti, kurios trukdymas sukėlė didelį visuomenės pasipiktinimą (aprašymui skirta net per daug puslapių — 134-143). Pa-

Lietuvių delegacijos dalis Versalio taikos konferencijoje 1919 metais. Iš kairės: Bronius K. Balutis, Petras Klimas ir Tomas Naruševičius-Norus.

galiau prieš šią neryžtingą vyriausybę padarytas perversmas 1926.XII.17. Padarė jį kari-ninkai, kuriems „uoliai talki-ninkavo studentai ateitininkai ir neolituanai“ (158). Laikinosios karo valdžios vardu Povilas Plechavičius Antaną Smetoną pakvietė būti „Valstybės Vadu“ (166). Ir prideda, kad „Tam kari-ninkų nutarimui nesipriešino ir krikščionių bloko vadovybė su sąlyga, kad Smetona seime duotų priesaiką, jog jis laikysis esamos demokratinės konstitucijos“ (153). Antanas Smetona sutiko priimti siūlomas pareigas ir pasidavė raštu „... pasiešmės Valstybės Vado pareigas eiti jas tol, kol pati tauta, teisėtu keliu pašaukta, išves kraštą iš susidariusios padėties“ (166). Prezidentas dr. Kazys Grinys nesu-tiko pasitraukti. Tada buvo pri-vestas ministrų kabinetas pasitraukti. Kad naują kabinetą sudarytų prof. Augustinas Voldemaras Grinys sutiko tik su sąlyga, kad jis „raštu pasidavė saugoti konstituciją“ (171). Voldemaras pažadėjo įvesti Lie-tuvoje „teisėtą konstitucinę tvarką“ (t.p.). Dr. Kazys Grinys Mykolo Slezevičiaus kabineto atsistatydinimą priėmė ir prof. Augustino Voldemaro kabinetą patvirtino, bet pats ir toliau pasilikio eitišose pareigose. Valstybės vadas Antanas Smetona prof. Augustino Voldemaro kabinetą irgi patvirtino. Gruo-džio 19 d. buvo sušauktas nepa-prastas seimo posėdis. Atidarė seimo pirmininkas dr. Jonas Staugaitis. Jis paskaitė dr. Ka-zio Griniaus atsistatydinimo iš prezidento pareigų raštą ir savo iš seimo pirmininko pareigų. Nepaprasto seimo posėdžio pirmi-ninku išrinko Aleksandrą Stul-ginskį. Šiame posėdyje Antanas Smetona išrinktas respublikos prezidentu. Prezidentas priesai-koje pasidavė „saugoti Konsti-tuciją“ ir įstatymus“ (173).

Kai su Trečiuoju seimu nevyko bendradarbiauti, jį paleido, nepaskelbiant kito seimo rinki-mų datos. Nuo čia ir prasidėjo be-seimis laikotarpis. Naujo seimo rinkimai buvo atidėliojami metai po metų. Toliau autorius bando itikinti skaitytoją, kad seimo valdymo būdas nėra geras. Tam reikalui pasakoja apie seimokra-tiją ir jos krizę, apie parla-mentarinę krizę ir fašizmą. Tačiau jis užmiršo, kad ne visi nori sekti. Yra norinčių ir kitiems parodyti savus metodus. Net Lie-tuvos ūkininkai tuo būdu darė įtaką kitiems. Jei demokratiniai seimai turėjo kai kurių trūkumų, reikėjo tuos trūkumus pašalinti,

o ne atsisądėti demokratijos. Jei žmogus suserga, niekas nebando jį nuuodyti, bet bando pagydyti. Akylus skaitytojas lengvai pa-stebės, kad svarbiausioji prie-žastis, dėl kurios demokratiniai seimai pasidarė „negeri“, yra ši. Nei Steigiamajame seime, nei kituose seimuose tautininkai negavo reikšmingesnio atstovų skaičiaus. Nesitikėjo ir kituose seimuose demokratinio būdo iš-rinkti didesnį skaičių atstovų. O jei jau to negalima pasiekti, tad nereikia ir tų seimų. Čia buvo atkarta rusų rašytojo pasakėčia apie lapę ir vynuogę (Lisica i vynuograd). Tuo būdu atsirado autoritėtinis valdymas, kai viena partija (tautininkai) savo valią užmetė visai tautai. Autorius nepilnai domėjosi išeivijos nuotai-komis. Jis tik pažvelgė į Rusijos lietuvių veiklą, bet irgi nepilnai. O jei jis būtų pasidomėjęs JAV lietuvių pastangomis atkurti Lietuvos valstybę, jis būtų pamatęs, kad jie beveik visi buvo už demokratinę Lietuvą (žr. *Išeivijos vaidmuo Nepriklausomos Lietuvos atkūrimo darbe*, Chi-caga, 1981).

4. Autoritėtinis valdymas

Prie autoriaus posakio: „Di-džiųjų valstybių spauda 17-sios perversmą sutiko palankiai“ (196) galima pridėti, kad ir dauguma krašto gyventojų sutiko palankiai. Tačiau, kai paleido seimą ir naujam nebeskyrė rinkimų datos, prasidėjo nebe-pasitikinimas. Krikščionių demokratų blokas ir ūkininkų partijos centrai atšaukė savo partijų atstovus iš vyriausybės (kurių trys liko savo valia). Nau-ja seimą turėjo išrinkti per 60 dienų. Šiuo laikotarpiu prezi-dento aktai buvo pateisinami, bet jis tai darė ir toliau, kas jau nebepateisinama.

Prezidentas Antanas Smetona, ieškodamas populiarumo, pasakė kalbas 10 tūkstančių pavasari-ninkų kongrese Kaune, ateitininkų reorganizacinėje konfe-rencijoje Palangoje, lanke kraštą ir dalyvavo Suvalkijos ūkininkų suvažiavime Buktoje. Kai An-tanas Smetona ir Augustinas Voldemaras pradėjo smarkiai sukti į diktatūrinį valdymą, pleč-kaitininkai bandė ginklu nu-versti vyriausybę, o plk. Jonas Petraitis įteikė prezidentui ulti-matumą. Augustinas Volde-maras, kad įsiteiktų katalikams, baigė su Vatikanu konkordato reikalą. Iškeliamas Voldemaro laimėjimas 1928 m. su Vokietija dėl Klaipėdos krašto, kuri gera valia jo atsisakė (214). Vienas svarbiųjų šios vyriausybės žygių

buvo naujos konstitucijos priėmimas. „Ši konstitucija sumažino seimo galią ir iškelė prezidento...“ (215). Atrodo, prezi-dentas ir ministras pirmininkas užmiršo (anksčiau paminėtas) duotus raštu pasidavėjimus ir priesaiką. Nors šioje konstituci-joje žadėjo seimą rinkti, bet įstengė prezidentas be jo apsieiti net asuonierius metus. Naująja konstitucija įstatymams tvarkyti, jų sumanymams ruošti ir svars-tyti buvo įvesta Valstybės taryba. „Ši konstitucija buvo provizorinė, laikina, ji galėjo tapti nuolatine, tik atsklausus tautos ir gavus jos pritarimą“ (217), bet tas nebuvo padaryta. Eję koja kojon prezidentas su ministru pir-mininku dėl Geležinio vilko or-ganizacijos pradėjo nebesutikti. Šiuo metu kažin kas suorganiza-vavo prieš Voldemarą atentatą. Augustinas Voldemaras (1929.IX.19) buvo atleistas iš pareigų. Autoriaus papasakoti prezidento ir ministro pirmininko nesklaidumai veikloje ir padaryta išvada: „Tuo baigėsi ilg-gas ir darnus A. Smetonos ir A. Voldemaro bendradarbiavimas“ (220) keistai skamba.

Antanas Smetona, atleides Au-gustiną Voldemarą, ministru pirmininku pasikvietė Juozą Tūbelį (svainį) ir su juo ilgai valdė. Prezidento Antano Smeto-nos paskelbtu įstatymu buvo (1931.XII.11) perrinktas Antanas Smetona prezidentu. Jį rinko „Ypatieji tautos atstovai“, kuriuos išrinko savivaldybės. 1934.VI.7 buvo suruoštas pučas grąžinti Augustiną Voldemarą į turėtas pareigas, bet nesėkmin-gai.

Vyriausybę smarkiai vargino 1935 m. vasarą prasidėję Suvalki-jos ūkininkų streikai. Jų už-gniaužti nepavyko. Jie varto riaušėmis, revoliuciniu maištu. Daug ūkininkų buvo griežtai nu-bausti, net penki sušaudyti. Tuo sunkiu metu 1936 m. spalio 12 d. valstiečių liaudininkų ir krikščio-nių demokratų partijų atstovai parašė memorandumą vyriausy-bei, reikalaujanti vykdyti demokratinį rinkimus (237-238). Visos sąlygos vertė šaukti ketvirtąjį seimą. Paskelbė (1936.V.9) seimo rinkimų įsta-tymą. Pagal jį kandidatus į seimą turėjo siūlyti ne politinės partijos, bet apskritį ir miestų tarybos. Dar anksčiau (1936.II.1) buvo paskelbtas draugių įstatymas, kuris suvaržė draugių veikimo laisvę. Pagal jį uždarė visas parti-jas, išskyrus tautininkų sąjungą. I Ketvirtąjį seimą išrinko (1936.VI.9-10) 49 atstovus. Tam seimui apibūdinti autorius paci-tavo dr. Juozo Jakšto nuomone, kurią ir mes čia atkartosime: „Jo rinkimai visai nepastebimai vyko administracijos organų prie-žiūroje. Kandidatai parinkti valdžiai palankūs asmenys ir bent formaliai nepriklausą parti-jai. Jie skirti būti tiesioginiais tautos atstovais be partijos man-dato. Tuo būdu išrinktas seimas

paliko daugiau valdžios įrankis, be savo iniciatyvos. Jis buvo išti-kimas režimui, kuriam savaimin-gai vadovavo prezidentas, kaip 1928 m. konstitucija nustatė“ (241). Pats autorius nusako: „... pačioje viršūnėje įstatomas tautos renkamas prezidentas, kuris turi daugiausia galios; tautos renka-mas seimas, kurio reikšmė ir ga-lia sumažinta...“ (242).

1928 m. konstitucija turėjo būti po 10 metų atiduota tautai patvirtinti, tačiau 1938 m. buvo priimta nauja konstitucija, su žymiais skirtumais nuo 1922 m. Ši konstitucija demokratiškesnė jau nemini. Seimas renkamas penke-riems metams. Respublikos pre-zidentas — septyneriems. Ir gali būti perrenkamas neribotą skaičių. Pats autorius pripažįsta, kad „1938 metų konstitucijoje seimas nužemintas, o prezidento institucija padaryta labai ga-linga“ (246). Iš viso to matyti, kad buvo stengiamasi paversti „... aukščiausiojo autoriteto vyk-dymą vienam asmeniui — pre-zidentui ir įgaliojant piliečius, kad būtų ištikimi tai valstybei ir jai padėtų“ (230). Idomu būtų sužinoti, kiek tuo susižavėtu Vakarų demokratijoje išaugusių ir subrendusių lietuvių?

Po Ketvirtosios seimo išrinkimo ir 1938 m. konstitucijos duoda skyrių: „Tautos kultūrinės ir ūki-nės pažangos bruožai“, kuriame pasakoja Lietuvos laimėjimus, pabrėžiant autoritėtinio valdymo laikotarpio įvykius. Šis skyrius, kaip jis čia parašytas, yra nereiki-kingas šiai knygai. Juk šioje knygoje yra nagrinėjama demo-kratinė ir autoritėtinė Lietuva, tad šiame skyriuje turėjo būti vieno ir kito laikotarpio laimėjimų palyginimas, ko autorius nepadarė. O nedarė todėl, kad būtų labai sunku pasverti palyginimus. Kai kūrėsi gimnazij-os, jos vargo privačiuose namuose, išauklėdamos patrio-tinį jaunimą kunigų seminarjais, mokytojų kursams ir semina-rijoms, karo mokyklai, savanorių karių būrių frontui ir t.t. Vely-vesnė 1923 d. žiauriausi, kad kai kurioms gimnazijoms pastatė gražius namus. Tegul gi kas nors bando padaryti sprendimą, kurio laikotarpio yra didesni nuopel-nai? Bandant vertinti režimų padarytus darbus, reikia i daugelį sąlygų atsižvelgti: laiko-tarpio trukmę, pradžioje turėtas galimybes (kylant iš karo pelenų ir vėliau jau kraštui atkutus) ir daugelį kitų.

Po to autorius duoda du išplėst-us poskyrius. Vienaime jų kalba apie Antrojo pasaulinio karo gresmę (273-279) ir kitame — apie lenkų siekius ir ultimatumą Lietuvai (280-296). Pagal knygos paskirtį ir apimtį jie galėjo būti daug trumpesni.

Juozui Tūbeliui susirgus, kun. Vlodo Mirono buvo sudaryta nau-ja vyriausybė. Autorius paten-kintas, kad tas „vyriausybės sudarymas neįnešė jokio lūžio

prezidento A. Smetonos nu-statytame autoritėtinio val-dymo režime“ (297). 1938.XI.14 susirinkę „tautos“ atstovai išrinko vel septyneriems metams prezidentu Antaną Smetoną, nes kito kandidato nebuvo (t.p.).

Po lenkų ultimatumo ir Vokie-tijos atėmimo Klaipėdos krašto tauta buvo sukrėsta. Opozicija pradėjo kaltinti vyriausybę. Gen. Stasys Raštikis ėmėsi iniciatyvos prišnekinti Antaną Smetoną, kad keistų vyriausybę, į kurią priimtų ir kitų pažiūrų (partijų) žmonių. Trijų generolų žygis į prezidentūrą ir dar kitos pas-tangos paveikė prezidentą. Nau-joje gen. Jono Černiaus vyriausy-bėje buvo keturi generolai, du krikščionys demokratai ir du valstiečiai liaudininkai (uždaryti partijų atstovai). Tai buvo vie-ningo darbo vyriausybė. Autorius ir šia proga tvirtina, kad ir ši „vyriausybė nepakeitė prezi-dento A. Smetonos vedamos tautinės vienybės linijos“ (311). O mums atrodo kitaip. Iki šiol buvo vienos partijos diktavimas, ką visi turi daryti, o dabar, išjungus dar dviem partijom, pasidarė (nors ir nepilna) „tautinės vienybės linija“.

Prasidėjus Antrajam pasauli-niam karui, įvykiai vystėsi nuostabiu greičiu Lietuvos nenaudai. Nors Lietuva pasiskelbė neutra-luma, bet kaimynai turėjo savus interesus ir to neutralumo nepaisė. Vokietija siūlė Lietuvai militarinę konvenciją, Vokietija ir Sovietų Sąjunga pasidalyti sferomis, pasidalydami Pabaltijį ir Lenkiją. To plano išdava — So-vietų Sąjunga priverstė Lietuvą pasirašyti savitarpinės pagalbos sutartį, kuria atgavome Vilnių, bet praradome visą Lietuvą. So-vietų įgulos ir bolševikų buvimas Lietuvoje smarkiai sukrėtė tautą. Gen. Jono Černiaus vyriausybė atsistatydino. Naują vyriausybę sudarė Antanas Merkys. Į ją buvo pakviesti ir keturi opozicijos žmonės: du iš krikščionių demo-kratų ir du iš valstiečių liaudininkų. Autorius prideda pasta-bą: „Bet tai nebuvo atskirų parti-jų sudaryta susitarimo kelių koalicinė vyriausybė, tik parti-niai centrai leido savo nariams eiti į A. Merkio, tautininko, sudaromą vyriausybę“ (336). Pats Antanas Merkys pripažino, kad „Ypatieji sunkiomis aplinky-bėmis naujai vyriausybei tenka pradėti darbą“ (t.p.). Kaip jau anksčiau minėtoje Jono Černiaus vyriausybėje, taip ir šioje daly-vavo opozicijos partijų „leisti“ at-stovai. Nors autorius partijoms (išskyrus tautininkus) neturi gero apžodžio, bet skaitytojas pastebės, kad partijos šiuo metu didvy-riskai pasirodė. Juk jos galėjo Lietuvai (280-296). Pagal knygos paskirtį ir apimtį jie galėjo būti daug trumpesni.

Juozui Tūbeliui susirgus, kun. Vlodo Mirono buvo sudaryta nau-ja vyriausybė. Autorius paten-kintas, kad tas „vyriausybės sudarymas neįnešė jokio lūžio

placiai nupasakota, kaip So-vietų Sąjunga pradėjo priekia-biauti ir kaltinti Lietuvą dėl vi-

sokių išgalvotų dalykų. Pagaliau priėjo prie ultimatumo. Priėmus ultimatumą, prezidentas „pasi-traukė“ ir užsienį. Pasitraukimo motyvas mums suprantamas, tačiau tauta buvo sukrėsta. Dažnai buvo skelbiama: „Tauta gali būti rami. Jos vadas budi“. O pasitraukė net nenurodęs tautai, ką ji turi daryti šiuo siaubo metu.

Toliau autorius plačiai nupasakoja prezidento pabėgimą į Vokietiją (375-384) ir sovietizacijos įvedimą Lietuvoje (384-396). Ir prieiname prie kny-gos pabaigos. Baigus skaityti knygą, vienas dalykas paaiškėja, kad ryžto „patyrinti“ (5) čia nematyti, o yra norėjimas įrodyti, kad demokratinis valdymas yra niekam tikęs, o autoritėtinis geriausias. Nejaugi autorius mano, kad laisvajame Vakarų pasaulyje galima ką nors tuo įtikinti? Nejaugi tautos balsas geriau gir-dimas iš prezidento būrelio artimųjų, o ne iš šimtinės atstovų, į seimą susirinkusių?

5. Anksčiau neįrašytos pastabos

Knygos gale idėti panaudotos literatūros nurodymai, panaudo-tos literatūros sąrašas, asmenų vardynas ir knygos turinys (kuris turėjo būti pradžioje). Dėl nuorodų recenzentas nesigilino, ar jos sutinka su tekste pažymėtu numeriu. Tą darbą labai stropiai atliko prof. Antanas Musteikis, kuris parašė: „VII skyriaus pak-laidos netoleruotinis. Jo pirmojo poskyrio tekste yra dvidešimt pir-ma nuoroda, bet tokios išnašos nėra nuorodų“ (t.p.). Antro poskyrio tekste yra dvi šeštos nuorodos. Ten pat tekste yra devinta nuoroda, bet trūksta to skaičiaus išnašos. Ten pat tekste trūksta dvidešimt septynios nuorodos. Septynioliktos poskyrio tekste yra pirma a (1a) nuoroda, bet tos žymės išnašos nėra. Aštuonioliktas poskyris turi pirmą išnašą, bet tekste tokios nuorodos nėra. Blogiausias šiuo atžvilgiu yra devynioliktas poskyris. Jo tekste trūksta penkioliktos nuorodos ir to pat skai-čiaus išnašos. Tekstas baigiamas dvidešimta nuoroda, bet nuorody-muose yra dvidešimt pirma išna-ša. Atrodo, kad visos šios poskyrio nuorodos ir išnašos nuo 16-tos ligi 21-mos yra sujauktos“ (*Tėviškes žiburiai*, 1986.I.14).

Korektūros klaidų tai tikrai gausu, pradedant įrašų nuga-rėlėmis („prezidentinė“ — prezi-dentinė) ir tekste jų knibžda, nuo ku-rių, tiesa, reta knyga įstengia apsiginti. Krupavičiaus kalbos apie fašizmą du tie patys teks-to gabalai (141 ir 189). Kartojasi rašymas apie dr. Kazio Gri-niaus sukaitytus ruošimą (156 ir 157). Yra pasikartojimų ir daugiau. VII skyriaus 12 ir 13 poskyriai turėjo būti sukeisti vietomis. Būtų nuosekliau.

Kalbant apie švietimą ir tau-tines organizacijas, nurodyti ir skautai, bet kad uždaryti gimnazijose ateitininkai, tuo nepasigirta.

Kalbant apie įvykius Rusijoje, kai kur prie datų pažymėta nau-jasis ar senasis kalendorius. Tas puiku, bet kur nenurodyta, tai nežinia, kuriuo kalendoriumi remtasi. Norisi sustoti prie au-toriaus posakio: „1917 metų va-sario revoliucijos Rusijoje“ (26) ir „Po bolševikų spalio revoliucijos Rusijoje“ (28). Anksčiau Ru-sija naudojo senąjį kalendorių, kuris iki XX a. vėluodavo 13 dienų. Rusai caro nuvertimo revoliuciją vadina Vasario revoliucija, nes ji pagal senąjį kalendorių įvyko vasario 23 d. Tačiau naujuoju kalendoriumi ją reikia vadinti Kovo revoliucija, nes ji įvyko kovo 8 d. Senuoju kalendoriumi įvykusia spalio 25 d. revoliucija rusai vadina Spalio revoliucija. Tačiau mes, dėl aukš-čiau pasakytų motyvų, turime va-dinti Lapkričio revoliuciją. Jei kas naudoja senojo kalendoriaus įvykių datas, tai reikia aiškiai nurodyti. Jau ir sovietiniai rašytojai bando rašyti čia nuro-

Po Lietuvos pripažinimo de jure 1922 metais Lietuvos atstovai V. Černeckis (viduryje) su atstovais patarėju A. Mastausku (kairėje) ir sekretoriumi dr. M. Viniūdu (dešinėje) eina į JAV Valstybės departamentą Washingtone įteikti Amerikos vyriausybei pirmųjų kredencialų.

Nuotrauka Underwood

(Nukelta į 4 psl.)

„Teatras davė tiek daug laimės ir džiaugsmo...“

I Septintąjį Teatro festivalį, kuris rengiamas šių metų lapkričio mėn. 28-30 d. Chicagoje, Hamiltono „Aukuro“ teatras atveža Kazio Inčiūros dramą „Eglė, žalčių karalienė“. Čia kalbamės su „Aukuro“ teatro režisiere, aktore Elena Dauguvietyte-Kudabiene.

— Prašyčiau išvardyti darbus, kuriuos atlikote 1983-1986 metų laikotarpiu.

— Kai grįžome iš Chicago, iš VI Teatro festivalio, kuriame pasirodėme su Vaiciūno „Tėviškės pastogė“, porą mėnesių nieko neveikėme. Paskui pradėjome ruošti „Aukuro“ teatro 35 metų sukaktį. Norėjome pastatyti Kazio Inčiūros „Eglę, žalčių karalienę“. Deja, nesusėjome. Teko nukelti vėlesniam laikui. Kaip žinote, pas mus kiekvienais metais rengiamos Kanados lietuvių dienos. Anksčiau per tas Lietuvių dienas pasireiškė tik dainininkai ir tautinių šokių grupės. Dabar rengiami literatūros vakarai ir statomi dramos veikalai. 1984 m. rengiant Lietuvių dienas Hamiltone, aš pasitelkiau Toronto „Aitvaro“ teatrą ir bendromis jėgomis pastatėme Antano Rūko komediją „Vieno kiemo gyventojai“. Šis veikalas vėliau buvo du kartu suvaidintas Toronte ir pakartotas Hamiltone. Kitais metais, „Aitvaro“ teatro režisierė Aldonai Dargyte-Byszkiewicz pakvietus, Toronte rengtose Lietuvių dienose bendromis jėgomis paruošėme lietuvių literatūros ištraukų, kurias scenoje skaitė Toronto ir Hamiltono aktoriai. Taipgi teko paruošti daugiau tokių montažų, pasistengiant įtraukti kiek galima daugiau jaunimo. Taip buvo atlikta ištrauka iš Balio Sruogos „Aitvaro teisejo“. Vaiciūno „Tėviškės pastogė“ dar kartą kartojome Toronte ir Hamiltone ir buvome nuvežę į New Yorką ir Hartfordą. „Aukuro“ teatro 35 metų sukaktį pažymėti į Hamiltoną pakviečia Toronto chorą „Volunge“. Ta proga buvo pastatytas Antano Skėmos veikalas „Vieną vakarą“. Kazio Inčiūros „Eglės, žalčių karalienės“ premjera buvo Toronto mieste.

— Jūs, jeigu neklystu, dalyvavote visuose Teatro festivaliuose?

— Taip, tai tiesa. „Aukuras“ nepraleido nė vieno festivalio ir tuo norėčiau pasididžiuoti.

Buvo žymenimis įvertinti Vytauto Atlanto „Šiapus uždangos“ ir Birutės Pūkelevičiūtės „Antroji Salomėja painiovo“ veikalų pastatymai. Taipgi žymenis gavo „Aukuro“ aktoriai Marytė Kalvaitienė, Albinas Stanevičius, Algis Ulbinas ir Kazys Bungarda. Vieną kartą buvau paklausta, ar pretenduoju į žymenis, tai atsakiau, kad ne. Ir tai dėl to, kad Lietuvoje buvau profesionalė ir dabar čia dirbu teatruose ir iš to pragyvenu. Todėl aš, manyčiau, neturiu teisės

Elena Dauguvietyte-Kudabienė.

gauti žymenio, nors ir labai gerai atlikčiau vaidmenį.

— Na, kokios veikimo sąlygos Hamiltone ir koks tenyškė lietuvių dėmesys?

— Veikimo sąlygos gana nelengvos. Hamiltone yra dvi salės, kuriomis naudojames. Repeticijoms vietos užtenka. Kartais pasitaiko sunkumų, bet palyginti retai. Didžiausią sunkumą sudaro jaunimas. Kaip žinote, jeigu kas iš jaunimo dainuoja, tai ir šoka, ir dažniausiai sportuoja. Neskaitant mokyklos, dažnas dar privačiai ima muzikos, baletą pamokas ir t.t. Dažniausiai man tenka prie jų taisyti. Kitos išeities nėra. Anksčiau man teko taisyti ir prie vyresniojo amžiaus aktorių, kadangi jie dirbo pamainomis fabrikuose. Dabar dauguma nebedirba — išėjo į pensiją. Materialiai būtų sunku gauti su galu sudurti, jeigu pajamas sudarytų vien tik įėjimo bilietai. Kanadoje veikia Daugiakultūrinė sąjunga, kuriai priklauso ir „Aukuro“ teatras. Mes dalyvaujame jų festivaliuose. Dalyvaudami gauname veltui salę ir visas pajamas už bilietus. Taipgi susilaukiame ir pinigines paramos. Gauname 400-600 dolerių metinės paramos, o kartais ir daugiau. Rengiamuose festivaliuose dalyvavome su „Tėviškės pastogė“ ir kitais veikalais. Veikalai statomi lietuvių, o kartais ir anglų kalba. Mes pastatėme anglų kalba Marcinkėvičiaus „Mindaugą“ ir Jankaus „Peilio asmenis“. Kanados Daugiakultūrinė sąjunga tikslas yra, kad dirbtume kartu. Jie pageidauja, kad lietuvių veikalai būtų verčiami į kitas kalbas ir atvirktis. Pavyzdžiui, aš išverčiau italų veikalą į lietuvių kalbą, o mano dukrė Danutė išvertė į anglų kalbą Antano Rūko

„Svajonių šalis“ — „Land of the Dream“. Iš tikrųjų tai buvo Danutės pastatymas, nes aš tik padėjau. Šis veikalas sulaukė nepaprasto pasisekimo. Mokyklos vežė į jį ekskursijas. Veikalas gavo beveik visus festivalio žymenis.

— Kaipgi vertinate mūsų festivalių rengimą?

— Labai vertinu. Tai yra lyg koks trejų metų darbo apvainikavimas. Festivaliai yra išeivijos aktorių, režisierių ir teatro darbuotojų moralinis parengimas. Pageidaučiau kiek galima mažiau asmeniskumų. Norėčiau, kad viskas būtų sprendžiama objektyviai, nepataikaujant nė vienam teatrui. Kai kas anksčiau skraidydavo lėktuvais, o mes važinėdavome autobusais. Atvažiuodavome išvargę, neišsimiegoję, kadangi kelionėje reikia praleisti dešimt ar net daugiau valandų. Kartais atvykus niekas nepasitikdavo, o įėjus į salę nerasdavom raktų, negalėdavome įeiti į persirengimo kambarius, niekas nepadėdavo šviesas nustatyti ir t.t. Vertinimo komisijoms nieko negalėjau prikišti. Man atrodo, kad visos festivalių komisijos savo darbą atliko sąžiningai ir teisingai. Pageidaučiau, kad kiekviename festivalyje būtų žymenis už pagalbines roles. Reikia kreipti didelį dėmesį į jaunuosius aktorius. Reikia jaunimą skatinti ir jam padėti. Būtų labai malonu ir naudinga, kad festivalių organizatoriai pakviestų grupių vadovus į pasitarimą. Reikia į pasitarimus pakviesti ir atstovus iš tokių miestų, kuriuose jau beveik veikia teatrinės grupės. Reikia didesnio susirūpinimo ir planavimo.

Mes, Kanados lietuviai, jaučiamės truputį nuskriausti. JAV

LB Kultūros taryba rengia premijų šventes. Labai gerai, kad rengia, tačiau, mano manymu, negalima pamiršti ir kanadietų. Mus laiko lyg už kokios ribos. Tai kodėl mes esame tose pačiose ribose, kai rengiami teatro festivaliai, dainų ir šokių šventės?

— Ar turite kokių specifinių pageidavimų?

— Pageidavimai kuklūs. Mylekite išeivijos teatrą, nors jo pagrindą sudaro mėgėjai. Visa beda, kad senasis žiūrovas kartu su mumis paseno, o jaunimui užtenka profesionalaus teatro, anglų kalba pastatymų. Būtinai reikia sudominti mūsų jaunimą. Man yra gerai žinomos jaunimo intencijos. Jie savo susirinkimuose kalba ir diskutuoja visokiomis temomis, bet teatras ir lietuvių literatūros temos visai nepaliečiamos. Kažkaip iškrito viena mūsų karta, kuri dabar yra tarp maždaug 35 ir 40 metų amžiaus. Jie augina savo vaikūčius, bet patys niekur nedalyvauja. Labai gaila. Aš juos užkalbinu, bet jie vis skundžiasi laiko stoka. Kartais mes per daug džiaugiamės smulkmenomis. Mes džiaugiamės, kai mūsų prieauglis padiduoja lietuvišką dainelę ir kartais iš džiaugsmo tiesiog eina iš proto, kai pamatome savo sūnų ar dukrą stovintį prie Lietuvos vėliavos. Mes džiaugiamės, kad vaikai šoka tautinius šokius, bet nekreipiame jokio dėmesio, kai jie, net koncertų ar švenčių metu, savo tarpe kalbasi angliškai. Pas jus Chicagoje yra tiek daug žmonių, o vis dėlto nuolatinio mėgėjų teatro neturite. Stasys Pilka, Antanas Rūkas ir kiti vyresnio amžiaus režisieriai ir aktoriai jau iškelia amžinybėn. Bet Chicagoje dar yra asmenų, kurie galėtų veikti ir vadovauti. Jūsų tarpe yra ir profesionalų. Man asmeniškai teatras davė tiek daug laimės ir džiaugsmo, todėl aš jaučiu pareigą savo sugebėjimais pasidalyti ir su kitais.

— Ką galėtumėt pasakyti apie Kazio Inčiūros veikalą „Eglė, žalčių karalienė“, kurį pamatysime VII-tajame festivalyje?

— „Eglė, žalčių karalienė“ yra nemirtingoji mūsų liaudies pasaka, kuri suviliojo ne vieną rašytoją. Kazys Inčiūra parašė eiliuota forma. Matysite pajūrio žvejų realistinę aplinką ir fantastinį jūros dugno gyvenimą. Autorius sulieja visa tai taip, kaip ir Žilvino ir Eglės meilę, į vieną darnią, pilną paprastumo dramą. Kazys Inčiūra užbaigė savo gyvenimo kelionę 1974 metais, palikdamas mums savo nemarius kūrinis. Visi žinome jo posmą:

Niekur neišėisi, niekur iš laukų tu,
Kur dangus toks melšvas, kaip
melšvi linai.

Nors svetur ir auksu grįsti miestai
būtu
Be tėvynės dūmų trokšti tu tenai.

p. ptr.

— „Eglė, žalčių karalienė“ yra nemirtingoji mūsų liaudies pasaka, kuri suviliojo ne vieną rašytoją. Kazys Inčiūra parašė eiliuota forma. Matysite pajūrio žvejų realistinę aplinką ir fantastinį jūros dugno gyvenimą. Autorius sulieja visa tai taip, kaip ir Žilvino ir Eglės meilę, į vieną darnią, pilną paprastumo dramą. Kazys Inčiūra užbaigė savo gyvenimo kelionę 1974 metais, palikdamas mums savo nemarius kūrinis. Visi žinome jo posmą:

Niekur neišėisi, niekur iš laukų tu,
Kur dangus toks melšvas, kaip
melšvi linai.

Nors svetur ir auksu grįsti miestai
būtu
Be tėvynės dūmų trokšti tu tenai.

p. ptr.

— „Eglė, žalčių karalienė“ yra nemirtingoji mūsų liaudies pasaka, kuri suviliojo ne vieną rašytoją. Kazys Inčiūra parašė eiliuota forma. Matysite pajūrio žvejų realistinę aplinką ir fantastinį jūros dugno gyvenimą. Autorius sulieja visa tai taip, kaip ir Žilvino ir Eglės meilę, į vieną darnią, pilną paprastumo dramą. Kazys Inčiūra užbaigė savo gyvenimo kelionę 1974 metais, palikdamas mums savo nemarius kūrinis. Visi žinome jo posmą:

Niekur neišėisi, niekur iš laukų tu,
Kur dangus toks melšvas, kaip
melšvi linai.

Nors svetur ir auksu grįsti miestai
būtu
Be tėvynės dūmų trokšti tu tenai.

p. ptr.

— „Eglė, žalčių karalienė“ yra nemirtingoji mūsų liaudies pasaka, kuri suviliojo ne vieną rašytoją. Kazys Inčiūra parašė eiliuota forma. Matysite pajūrio žvejų realistinę aplinką ir fantastinį jūros dugno gyvenimą. Autorius sulieja visa tai taip, kaip ir Žilvino ir Eglės meilę, į vieną darnią, pilną paprastumo dramą. Kazys Inčiūra užbaigė savo gyvenimo kelionę 1974 metais, palikdamas mums savo nemarius kūrinis. Visi žinome jo posmą:

Niekur neišėisi, niekur iš laukų tu,
Kur dangus toks melšvas, kaip
melšvi linai.

Nors svetur ir auksu grįsti miestai
būtu
Be tėvynės dūmų trokšti tu tenai.

p. ptr.

— „Eglė, žalčių karalienė“ yra nemirtingoji mūsų liaudies pasaka, kuri suviliojo ne vieną rašytoją. Kazys Inčiūra parašė eiliuota forma. Matysite pajūrio žvejų realistinę aplinką ir fantastinį jūros dugno gyvenimą. Autorius sulieja visa tai taip, kaip ir Žilvino ir Eglės meilę, į vieną darnią, pilną paprastumo dramą. Kazys Inčiūra užbaigė savo gyvenimo kelionę 1974 metais, palikdamas mums savo nemarius kūrinis. Visi žinome jo posmą:

Niekur neišėisi, niekur iš laukų tu,
Kur dangus toks melšvas, kaip
melšvi linai.

Nors svetur ir auksu grįsti miestai
būtu
Be tėvynės dūmų trokšti tu tenai.

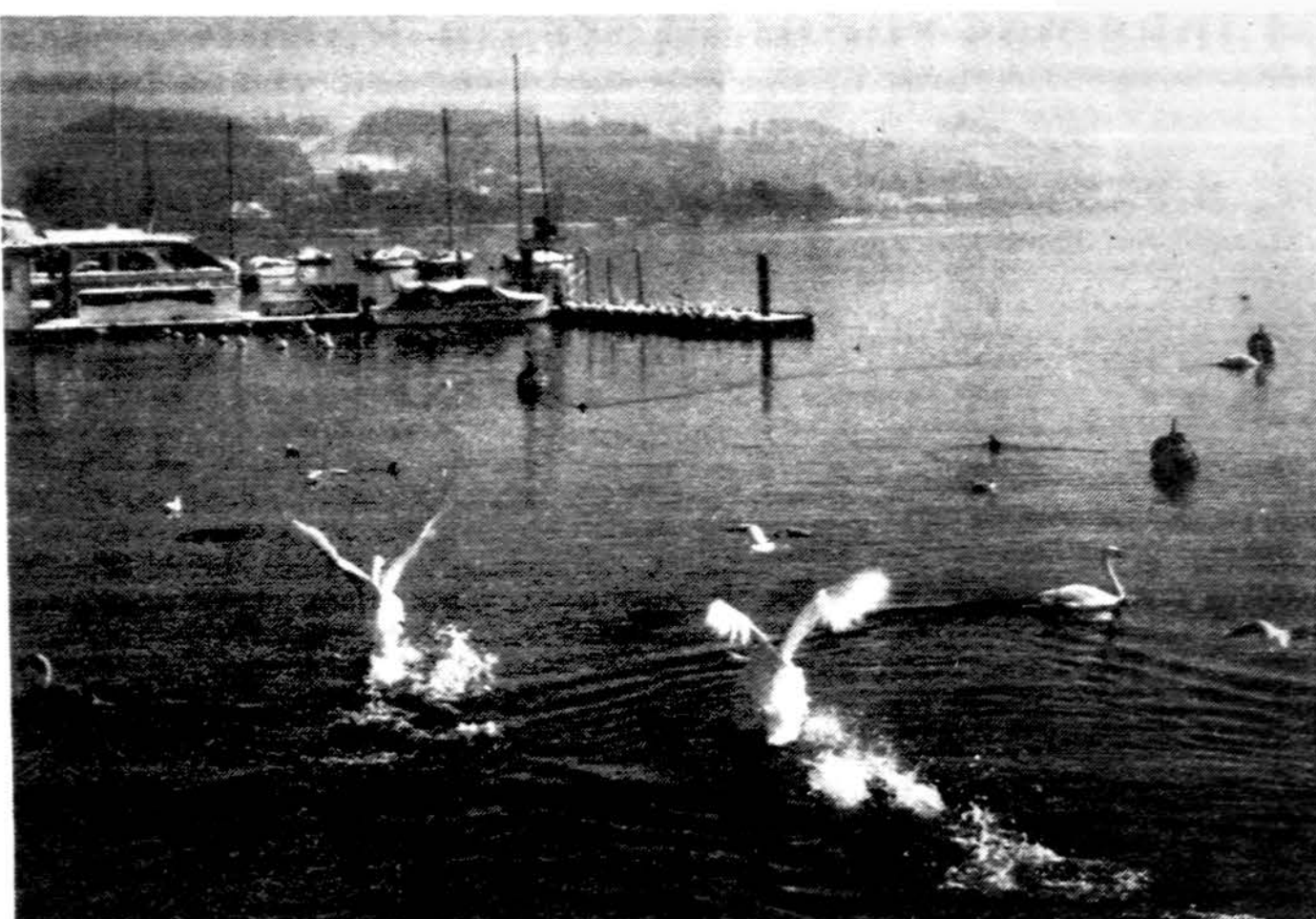
p. ptr.

— „Eglė, žalčių karalienė“ yra nemirtingoji mūsų liaudies pasaka, kuri suviliojo ne vieną rašytoją. Kazys Inčiūra parašė eiliuota forma. Matysite pajūrio žvejų realistinę aplinką ir fantastinį jūros dugno gyvenimą. Autorius sulieja visa tai taip, kaip ir Žilvino ir Eglės meilę, į vieną darnią, pilną paprastumo dramą. Kazys Inčiūra užbaigė savo gyvenimo kelionę 1974 metais, palikdamas mums savo nemarius kūrinis. Visi žinome jo posmą:

Niekur neišėisi, niekur iš laukų tu,
Kur dangus toks melšvas, kaip
melšvi linai.

Nors svetur ir auksu grįsti miestai
būtu
Be tėvynės dūmų trokšti tu tenai.

p. ptr.

Is Lietuvių fotografų išeivijoje siemetinės parodos — Jolantos D. Švipoaitės nuotrauka „Salin nuo mano pakrantės“.

Pranas Visvydas

SPALIO DIENA

Nuo ryto kalnynas ir miestas,
kaip susitarę, maudosi saulės
visybėje. Nors imk ir pasiusk —
taip norisi būti lauke su visais;
prie Palisadų skardžio priejusi
stebėti, kaip burlaiviai plaukia,
baltieji, Topangos kanjono linkme,
kur nuožulnus dunkso žemynas.

Ar gali būti gražesnė diena?

Ar gali žydriau man dainuot visata
gerosios žemės stebuklų balsais?
paklausiau būdinių paukščių.
Bet jie susitelkę tylėjo su lapais.

O ko netylėti, jei viskas taip aišku:
nuo ryto kalnynas ir jūra —
kaip susitarę — dangiškai skaitūs.

MAGNOLJA

Magnolija, miesto gražuole,
kilnus tavo baltas aksomas
žiedu tarp blizgančių lapų.

Jau spalį — lūkesčio brolis,
o tavo lajos motinystę
žiedai vėlyvi dar slypi,

nedrąsūs, tarytum mergaitės,
baltai pasipuošusios gatvė,
kur smonei suveria eismas.

Atkasta senoji Kernavė

Archeologiniai kasinėjimai pastaroju metu Lietuvoje atidengė daug nuostabių dalykų, įnešdami naujos šviesos į senosios mūsų valstybės bei lietuvių tautos kultūros istoriją. Štai neseniai buvo paskelbti archeologinių kasinėjimų duomenys po Vilniaus katedrą, užeinant net iki minčių katedros atskleidimo ir iki viduramžių sienų tapybės požemiuose.

O štai ir vėl: pasaulinė žinių agentūra UPI pateikė spaudai ir kitokiai informacijai žinią, uždedama jai antraštė „Lost City“. O ten kalbama apie senąją Lietuvos Kernavę, šiuo metu mažą bažnytkaimį ant Neries kranto, 35 km į šiaurės vakarus nuo Vilniaus. Tačiau ten pat vienas prie kito esantys keturi piliakalniai liudijo neeilinę šios vietovės praeitį. Taipgi rašytiniai šaltiniai sakė, kad Kernavė, valdant Lietuvą kunigaikščiai Traidieniai (1270-1282), buvo valstybės centras — sostinė. Šaltiniuose taipgi buvo duomenų manyti, kad trylikame amžiuje Kernavė buvo ir didelis prekybos centras, kaip ano meto Ryga, Naugardas, Polockas, Pskovas, žymiausieji XII-XIV amžiaus prekybos miestai šiame Europos regione. Rygos miesto senuosiuose prekybos archyvuose yra apstu dokumentų, liudijančių viduramžių šėslis ir Leonardo Andriekaus poezijos rinkinys *Atmink mane, Rūpintojė!*

Buvusio viduramžinio Kernavės miesto piliakalniai.

grazios lietuviškos pavardės irrašytos išlikusiuose šaltiniuose. Visa tai šių dienų saulės švieson iškėlė ir akivaizdžiai paliudijo naujausi archeologiniai kasinėjimai Kernaveje.

Kaip žinių agentūra UPI skelbia, dabar atkastasis Kernavės miestas jau Europos viduramžiais — XIII-tame šimtmetyje turėjo per 5,000 gyventojų. Tai buvo ano meto didmiestis. Prieš archeologų akis iškilo tašytai ir apvaliais akmenimis grįstos gatvės, čia stovėjusių namų vietos, bronzos ir kitų metalų ginklai, kasdieninės apyvokos daiktai ir kt. Kai kurie jų liudijo net labai tolimus Kernavės miesto ano meto ryšius: pvz., rastas puodas Artimųjų Rytų kilmės — iš Sirijos. O visa tai liudi-

ja senosios — viduramžinės Lietuvos aukšta politinio ir kultūrinio gyvenimo lygi, kuri mūsų kaimynai savo išvedžiojimuose ne karta stengėsi ir stengiasi sumenkinti. (k. brd.)

• Dr. Marija Gimbutienė, atvykusi iš Kalifornijos į De Paul universitetą simpoziumą „Tradicijos kūrybingumas“, ta proga, Chicago Santaros Šviesos skrybiaus rūpesčiu, dalyvaus „Ateities“ akademinio savaitgalio programoje Ateitininkų namuose, Lemonte, kur rytoj, sekmadienį, lapkričio 9 d., 2 val. p.p. kalbės apie vėliausius archeologinius kasinėjimus Lietuvoje, o taipgi moters vaidmenį kultūros raidoje. Dr. Gimbutienės pokalbio pasiklausti visus kviečia santariečiai ir „Ateities“ akademinio savaitgalio renginiai.

Scena iš Hamiltono „Aukuro“ teatro statomos Kazio Inčiūros „Eglės, žalčių karalienės“ — Eglė (Dalia Jonikaitė) Žilvino rūmuose, jūros dugne su vaikais Ažuolu (Algis Rudaitis), Uosiu (Tomas Kekys), Beržu (Matas Stanevičius) ir Dreblu (Irena Zukauskaitė).

Linksmas ruduo Antram kaime

ANTRAS KAIMAS. 1986-87 m. sezono spektaklis spalio 11, 12, 18, 19, 25 d. Playhouse, Chicagoje. Režisierius Algirdas Titus Antanaitis. Atlikėjai: Vida Gilvydienė, Jūratė Jakštė-Landfield, Indrė Toliušytė, A. T. Antanaitis, Eugenijus Butėnas, Edvardas Tuskenis, Arvydas Vaitkus ir Romas Stakauskas (svečias). Apšvietimas ir garsas Jono Kauno. Plakatas Vinco Luko.

Vienas skirtumų tarp išėvijios ir Lietuvos kultūrinio gyvenimo yra tas, kad išėvijioje gali klestėti satyros ir humoro teatras. Ir klesti. Iš visų išėvijioje buvusių, esamų (ir gal dar būsimų) teatrinų kolektyvų už Antrą kaimą lig šiol ilgai išdirbęs tėra tik Chicago Lietuvos operos teatras. Žodžiu, juokiamės ir dainuojame... nepavargdami.

Kad mėgstame dainuoti — anei jokia naujiena. Bet kad ir humoristų trupė gali tarp mūsų sveika gyvuoti štai jau 22-uosius metus, truputį lyg ir keista. Juk Lietuva — žemės ūkio kraštas, o mes, nors ir toli nuo jos, užjūris iškydę, tebesame jos žemdirbių vaikai ar anūkai. Ir jei ir nebe turime mėslo po padais, mūsų gyslose tebeteka ramus protėvių kraujas, o makaulėse tūno tie patys rimti smegenys, su kuriais mūsų senoliai iš lėto sprendavo gospadoriškas problemas. Taigi, iš kur čia dabar staiga toks nepalaužiantis inikis visokiems špoms, štukoms ir šiaip sau glupstvoms? Opera — tegul ir cirkas (kaip vieną kartą išsitarė Chicago's Lyric prievažidė Ardis Krainik), bet vis dėlto rimtas, kultūringas. O Antras kaimas?

Į šį klausimą bent iš dalies savo šūkiu atsako patys antrakaimiečiai: „juokingi esame ne mes, juokingas yra gyvenimas“. Sakau — iš dalies, nes ir paties juokingiausio gyvenimo humoras liks tik potencija, jeigu nebus žmonių, kurie jį pagautų ir perduotų. O lietuviškoji humoro pagava — tebesivysto. Lietuvoje tą vystymąsi skatina totalitarinė santvarka, tuo pačiu betgi suvaržydama jo vaisių viešą perdavimą. Užtat laime, kad bent čia turim Antrą kaimą: jis tam tarybinio gyvenimo farsui suteikia sceninius sparnus. Deja, šių metų programoje iš „tarybinės tikrovės“ nieko nebuvo. Bet tai išimtis. Šių metų programai remtasi grynai Amerikos kapitalistinės tikrovės situacijomis (kurios humoru irgi netrūksta), o taip pat ir lietuviškąja buitinė ne tik emigracijoje, bet ir nepriklausomoje bei netgi caro laikų Lietuvoje. Žodžiu, Antras kaimas atkasė, ką jau ir buvom primirę: tolimą kaimišką praeitį, kurioje, gink Dieve, juokingi būvome ne mes, o tik... mūsų gyvenimas.

Senoji kaimo humoristai atstovavo Vinco Krėvės apsakymas „Išsibare“ ir Kazio Binkio poema „Tamošius Bekepuris“. Teko girdėti, jog Antrą kaimą aktorai iš pradžių spyrėsi šių gabalų įtraukimui į repertuarą: tokia jau neįprasta atrodė jiems ši klasika, ir jie manė, kad ją bevaidinant nebeapsivers kaip reikiant jų trupus lietuviškas liežuvis. (Juk reikia atsistinti, jog beveik visi antrakaimiečiai jau čia gimę ir nuo scenos nulipę net ir tarp savęs šnekasi daugiausia tik angliskai.) Bet išėjo kitaip. „Prievažidė“ Antanaitis išvertė ir sumanė deka, Krėvės ir Binkio kūrinėlių inscenizacija tapo viso spektaklio viršūne. Išskyrus vieną kitą suklupimą, sultingas žodžiais tekstas liejosi kaip iš gausybės rago, o atlikėjų trykšantis nuosirdumas bei sugebėjimas kurti charakterį juos iš tikrųjų valandėlei iš „amerikoniku“ paverė sodžiaus personažais — ir netgi ne karikatūromis, bet tikrais, autentiškais, gyvais.

Imkime Vinco Krėvės personažą Traibėną, tą vos beišiverčiantį ūkininką, kuris važiuodamas į miestelį vis labiau nirsta ant klebono, tačiau klebonijoje

Dabartinio Antrą kaimą kolektyvas — priekyje: senėnė Vida Gilvydienė ir prievažidė Algirdas Titus Antanaitis; stovi: Arvydas Vaitkus, Jūratė Jakštė-Landfield, Edvardas Tuskenis, Eugenijus Butėnas ir Indrė Toliušytė.

atsidūręs, staiga praranda drąsą ir pasiūgia visiškai priešinai, negu buvo užsimojęs. Sunku įsivaizduoti aktorių, kuris abidvi Traibėno puses — narsiąją, teisėtą savo vertę pajutimu degančiąją ir slegusią, prieš vyresnybę tradiciškai kapituojančią — atkurtų natūraliai, įtikinamai, negu tai pasisekė antrakaimiečiui Eugenijui Butėnui. Ir tai dar ne viskas, nes Butėnas tolygiu reljefingumu sukūrė ir trečią kaimiečio tipą — Kazio Binkio Dėdę Miką, apskruį, sumanų smarkuolį ne vien žodžiais, bet ir veiksmais. Tai iš tiesų plataus diapazono aktorius, prie kurio dar sugrįšime. Tuo tarpu negalime nepaminėti ir jo partnerių, sakysim, Arvydo Vaitkus, kuris kaip tikras scenos vilkas greitai persoko nuo flegmatiško Traibėno bendrakerleivio vaidmens į kaimojurgiską, berniukiškai naivų Tamošiaus Bekepurio figūrą. O kur dar visos trys moterys, vikriai nardžiusios tarp veikėjų ir pasakotojų rulių, pindamos vieną po kitos marga sodžiaus dramos vainiką. Atlikėjų totalus atsivėrimas savo vaidmenims ir A. T. Antanaitio dinamiška, kryptinga režisūra buvo tos priežastys, dėl kurių bent aš šiemetinį Antrą kaimą spektaklį ryžausi pamatyti ne vieną, o tris kartus. Ir kiekvieną sykį teko pastebėti naujus guvius inscenizacijos, puikios vaidybos niuansus.

Po šios „pirmakaimiškos“ dalies antrakaimiečiai bematant persiorientavo į konvencionalesnę, jiems labiau įprastą ūkulinių aktualijų medžiagą. Ši antroji dalis susidėjo iš aplink „tėvų ir vaikų“ tematinę ašį surikiuotų septynių škiečių ir vieno „neapmokamo pranešimo“, išradinai reklamuojančio ne tik Playhouse'o baro, bet ir jo išviečių teikiamas paslaugas. Kad skoningas dalykus galima perteikti vulgariai, tą visi žino, bet kad vulgarūs dalykai taptų skoningais, — tam reikia Antram kaimui būdingos meninės fantazijos.

Paskutinę dalį sudarė: 1. septynių epizodų serialas „Istatymo sargyboje“, 2. radijo-video programa ir 3. keli tarp savęs nesusiję gabalai. Iš šios gardžios mišrainės daugumas žiūrovų turbūt ilgiausiai atsimins serialo žvaigždę advokatą Bilą Saisiterį. Tai buvo naujaušio (ir jauniaušio?) kolektyvo nario Edvardo Tuskenio triuškinantis

tūrdelforas. Ir savo „blatnai“ elegantiška apranga, ir netikėtai, veiksmą sustabdanti išėjimai, ir be žodžių juoką sukeliančia mimika bei gestais — Tuskenis manipuliavo amerikono juristo rolę su šaržavo visus tuokus, teisybės gynėjų visiemis laikams. Dabar nebebus įmanoma kreiptis į advokatą, samonės fone nesivaidenant tuskeniško šaisterio šmėklai. Žinoma, tuo nenorėčiau pasakyti, kad Tuskeniui nebėra vietos tobulėti. Kopiant į lietuvių komizmo aukštumas, jam dar reikėtų išgryninti lietuvių kalbos tarimą, atsikratant tarmiškumo bei amerikietiško akcento liekanų (patarimas, beje, galioja visam kolektyvui, išskyrus Gilvydienę bei Jakštę), ir dar labiau sutvirtinti teksto žodžių perdavimą bei moduliaciją, — bet šis jaunas vyras aiškiai turi duomenų... praeiti ir taip jau aukštus Antrą kaimo vaidybinius standartus.

Kalbant apie vaidybinius standartus, reikia pripažinti, kad šiemet jie kaip tik ir krito labiausiai į akį. Minėjome Butėną. Negana to, kad jis su didele šiluma sukūrė tris kaimiečio portretus, — pjesėje „Istatymo sargyboje“ jis įtaigiai pavaizdavo ir žymiai šaltesnį daktarą Lupiką,

sunkiai laviruojantį tarp profesinės atsakomybės ir baimės prieš įkyrų advokatą („Operacija“), kuriam tačiau vienu pikto džiaugsmo momentu sugeba gražiai ir atsilyginti („Prie puolis“). Be to, pavyzdinai jam išėjo ir glitus meksikiečio plėšikas („Pilietinės teisės“), ir simpatingas, savo vaikų už nosies vedžiojamas lietuvis tėvas („Brangi dovana“), bet ir toks, kuris savanaudišku nusizūrijimu planuoja mažametės dukrelės ateitį („Perspektyvos“). Vienodu profesionalumu Butėnas vaidina ir rafinuotą tinginį („Vienišas tėvas“), ir kvailių formalumų sąžiningai besilaikantį biurokratą („Psichologinis profilis“).

Minėjome Vaitkų. Jo vaidybinių resursų skalė ne tokia plati kaip Butėno, tačiau plyšom iš juoko, kai, neseniai jį regėję sunkiai žmoną įsitačiusio Tamošiaus Bekepurio rolę, staiga išvydome jį jau kaip poną Kirvarpą, nuo kurio žmona ką tik pabėgo... Vaitkaus suvaidintas ramovėnas Balys Patranka — viena žaviausių kvailių figūrų visam spektakliu („Atsisveikinimas“). Minėjome Tuskenį — igimtą komiką nuo viršugalvio iki kojų. Greta Bilo Saisiterio, jis yra ir savo srityje tarnybos nerandęs elefantologijos mokslo daktaras, bandąs įsidarbinti nors dženitorium, bet ir čia nieko nepasiekęs, nes darbdavys ieško homoseksualų mažumos atstovo („Psichologinis profilis“). Malonu žiūrėti, kaip Tuskenis tiesiog fiziškai raitosi savo komiškuose vargeliuose... Bet nemažiau efektyvus jis ir gudraus valkišio („Perspektyvos“), ir prie „Paramos“ lango su mergina besitrinančio paauglio („Atostogos“) rolęse.

Antrą kaimo sceną šiais metais dominavo vyriškiai. (Be jau trijų aptartųjų, trumpai pasirodė ir režisierius Antanaitis kaip nepaprastai jausmų pasakotojas Kazio Binkio poemoje bei atsargon paleistas antrakaimietis Romas Stakauskas, apie kurį vėliau. Moterims atiteko kiek mažiau svarios rolės, nors, kaip priminė Eugenijus Butėnas spektaklio atidaromajame, „Repeticija“ pavadintame vaizdelyje, „nėra mažų rulių, yra tik maži aktoriai!“). Laimei, „mažų aktorių“ Antras kaimas iš viso neturi, ir jeigu iš trumpųjų šiemetinio repertuaro numerijų žūt būt reikėtų pasirinkti vieną, vertą premijos už geriausią vaidybą, tai balsuotiau už „Gyvą pasikalbėjimą“ — kaip tik dėl tobulai puikaus Jūratės Jakštės-Landfield ir Indrės Toliušytės ansamblinio darbo. Šiame skice jos vaidina „sesutes Aidutes“, su kuriomis Arvydas Vaitkus praveda itin gaivaus humoro gijomis atausą radijo pokalbį. Jakštė ir Toliušytė — „vienodos

dvynukės iš dviejų skirtingų šeimų“ — taip preciziškai, jautriai ir ritmingai viena su kita bendradarbiauja, kad škiečio tekstą tiesiog paverčia muzika. (Gaila, kad būtinai šioje vietoje spalio 19 d. spektaklyje įvyko šmaikštaus pokalbio eiga šiek tiek sutrikdęs nepasisekimas.)

Nors ir tik „mažos rolės“ pasirodžiusi, Toliušytė verta išskirtino dėmesio už tai, kad sukūrė keturis įsimintinus moters tipus — vaikišku žavumu dvelkiančios tėvelio dukrytės („Perspektyvos“), baikiškos, bet neapšakomai saldžios kaimo Onytės („Tamošius Bekepuris“), koketiškos, jausingos, modernios nimfos („Atostogos“) ir auto katastrofoje sužeistos, bet kaltininkui Romui Padangai (Eugenijus Butėnas) viską dovantoti pasiruošusios gerasirdiškos panelės Vėjavaikytės („Teisme“). Šių tipų bendras vardiklis — moteriškas švelnumas, tik kiekvieną kartą naujai atkurtas vis kitokiais, subtiliausiai išieškotais atspalviais. Toliušytė — „silpnosios“ ir dailiosios lyties atstovių portretistė sans pareil.

Priešingai, Jakštė-Landfield, o taip pat ir Vida Gilvydienė — universalios teatralės, visokio pobūdžio roles atliekančios lygiai gerai. Jų dviejų šedevriukas — vaiko motinos ir seselės mokytojos pokalbis, pasibaigęs abišaliu išsikeikimu („Mokykloje“). O pasakotojų ar pranešėjų rolęse jos išsiskleidė visais deklamatoriškais talentais: net ir sudėtingesnis lietuvių kalbos tekstas Jakštėje ir Gilvydienėje nesudaro jokių sunkumų; jodvi jį išraišo taip, lyg būtų tik ką atvykusios iš Marijampolės dramos teatro. Norėčiau, kad kitą kartą būtų joms ir mėsingesnių veikėjų rulių.

Reiškiant pageidavimus, būtų galima paprašyti ir kiek daugiau „radio-video“ programos, žinių ir pranešimų — publikos pamėgtų skaidrėmis iliustruojamų kanzijų „aktualių“. Šiemet jų buvo duota per šykščiai. Bet gal šitokia medžiaga paruošti kaip tik ir sunkiausia?

Yra mūsų gyvenime reiškiniai, kurių nebeįmanoma satyriuoti, nes jie yra savęs pačių geriausios satyros. Imkime Romą Stakauską, „dr. Adomo Jonavičiaus“ vardu perduotus „sveikatos patarimus“. Jie, žinoma, sukelė juoką — bet labiau dėl paties Stakausko vaidybinio lunatizmo, negu dėl teksto, kuris savo humoro krūviu vis dėlto neprilygo tam, ką savo didžiausios inspiracijos momentais sukuria pats dr. Jonas Adomavičius. Gal kitą kartą reikėtų tiesiai ir paimiti iš meistro kūrybos, o nebandyti jos imituoti.

Visa „Antrą kaimą“ medžiaga suredaguota ir scenai pritaiko A. T. Antanaitis. Kartais dėl šios priežasties juntamas tam tikras stilistinis vienodumas, kylantis iš sintaksinių ar leksikinių „antanaitybių“ kartojimosi (pvz., kanceliarinio atspalvio žodį „nedelsiant“ vietomis būtų galima pakeisti gyvensniais atitikmenimis „tučtuoj“, „kuo skubiausiai“, „greitai“, „vikriai“ ir t.t.). Bet tai mažmožis. Žymiai svarbiau Antanaitį pagirti už jo neišnešantį kūrybingumą: jis gi daugumą škiečių pats parašė — ir tai dažnai iš nieko kito, kaip tik iš nuosavos lakios vaizduotės. Kitų autorių indėlis pastaroju metu nežymus, nepaisant to, kad Antanaitis sakosi nuolatos maldaujantis mūsų „didžiųjų rašytojų“ prisidėjimo. Kas mėgsta „sleptiką“, bus šiemetiniame repertuare jo pasigėdės. Antra vertus, netrūko subtilaus („Pirmagimis“), „Atsisveikinimas“, pagal Romo Stakausko idėją, kartais gal net ir per subtilaus („Repeticija“, „Tuščios svajonės“) humoro. Puikius rūmus visam spektakliui sudarė taikliai parinkta, įvairiaspalvė muzika (ypač Ives Montand įvadinė daina, Vytauto Kernagio interpai tarp atskirų „Tamošiaus Bekepurio“ dalių, Los Angeles Vyrų kvartetas ir kt.). Be priekaištų tvarkomas apšvietimas.

Kompozitorius Jonas Zdanis (1913-1975)

Jono Zdaniaus muzikos koncertas

„Dainavos“ ansamblis rengia kompozitoriaus Jono Zdaniaus (1913-1975) kūrinų koncertą Chicagoje lapkričio 16 d., 3 val. p.p. Jaunimo centro didžiojoje salėje. Programą atliks „Dainavos“ ansamblis, diriguojamas Emilijos Pakštaitės-Sakadolskienės. Kristijono Donelaičio liuanistinės mokyklos choras, diriguojamas Dariaus Polikaitio, Chicago's kanklių ansamblis, vadovaujamas Emilijos Pakštaitės-Sakadolskienės, Dainuojančios žemaitės, vadovaujamos Kazio Skaigirio, sol. Bronius Maciukevičius ir muz. Almis Zdanis, a. a. kompozitoriaus Jono Zdaniaus sūnus, studijavęs ir baigęs muzikos mokslus Arkansas valstybiniame universitete.

Kompozitorius Jonas Zdanis Lietuvoje, Vokietijoje, Australijoje ir JAV pasižymėjo plačiausiu veikla. Iš Australijos atvykęs ir apsigyvenęs Evanstone, Chicago's priemiestyje, talkininkavo „Dainavos“ ansamblui, Lietuvių operai, liuanistinėms mokykloms, dainų ir tautinių šokių šventėms, lietuvių muzikologijos archyviui bei kitiems dainos ir muzikos vietams. Bendradarbiavo spaudoje, rašydamas muzikinius klausimus. Gyvendamas Evansone ir Hot Springs, Arkansas, reišėsi didelio kruopštumo ir nuovokos reikalaujančioje gaidų graviravimo srityje, kurioje susilaukė profesinių organizacijų bei spaudos dėmesio ir atitinkamų pažymėjimų.

„Antras kaimas“ mus ne tik linksmina, bet ir pamoko — štai kad ir tokiu va didžiai išmintingu „Tamošiaus Bekepurio“ moralu: Tad kiekvienas, kol dar jaunas Tegul sau mergaitę gauna... Bet nenutylėta ir tai, kas kiekvieno vyro laukia, „gavus“ mergaitę ir ją vedus:

Bet Elzbieta Buvo moteriškė kieta! Pyko, barėsi ir verkė Kol Tamošių ji sutvarkė. Ten, kur žodžių nepakanka. Ten primatė su ranka... Nes su vyrais didis vargas, — Kartais reikia ir kačergos.

Bet dabar jau vyras šitas, Kaip kad sako, — aptašytas. Daug lankstėnis ir vikresnis; Nors jau amžium ir senesnis, Bet pajauintas atrodė. Priima kiekvieną rodą; Nebevaikšto apsilbaus, Nebekrapšto palei ausis, Ir bendrai, pamatęs žmoną, Daro veidą jai malonų. Kaip kad sako, — turi baime... Na, suprantate savaime: Paruoštas šeimynos laimei.

Taip ir stovi akys neužmiršamas idilijos vaizdas: jaunoji žmona (Jūratė Jakštė) atkreipusi į vyrą savo meilų skruostelį, o rankoje laikanti tvirtai suimtą — kačergą... Mykolas Drunga

Demokratinė ir autoritetinė Lietuva

(Atkelta iš 2 psl.)

domu būdu. Pavyzdžiui, kalbant apie Spalio revoliuciją, rašoma, kad lapkričio 7 d. ir tik skliausteliuose įdėta spalio 25 d. (Lietuvos TSR istorija nuo seniausių laikų iki 1957 metų, Vilnius, 1958, 281).

Knygoje lietuvių tremtinių Rusijoje nurodyta apie 200.000. Gal vertėjo remtis Rapolo Skipičio statistika, kuris nurodo tik lietuvių 250.000, o visų Lietuvos gyventojų buvus apie 550.000. Jam teko rūpintis tremtinių grąžinimu į Lietuvą, tad jo sudarytoji statistika turėtų būti patikimesnė (Nepriklausoma Lietuva atstatant, Chicago, 1961, 265).

Kalbant apie Valstybės tarybos prezidiumą, pasakyta (54), kad vienas iš dviejų vicepirmininkų buvo dr. Jurgis Saulys. Iš tikrųjų tuo vicepirmininku buvo Stasys Šilingas. Jo parašas randamas visose dokumentuose, išskyrus Pirmosios laikinosios vyriausybės sudarymo dokumentą. Po šiuo dokumentu yra dr. Jurgio Šaulio parašas.

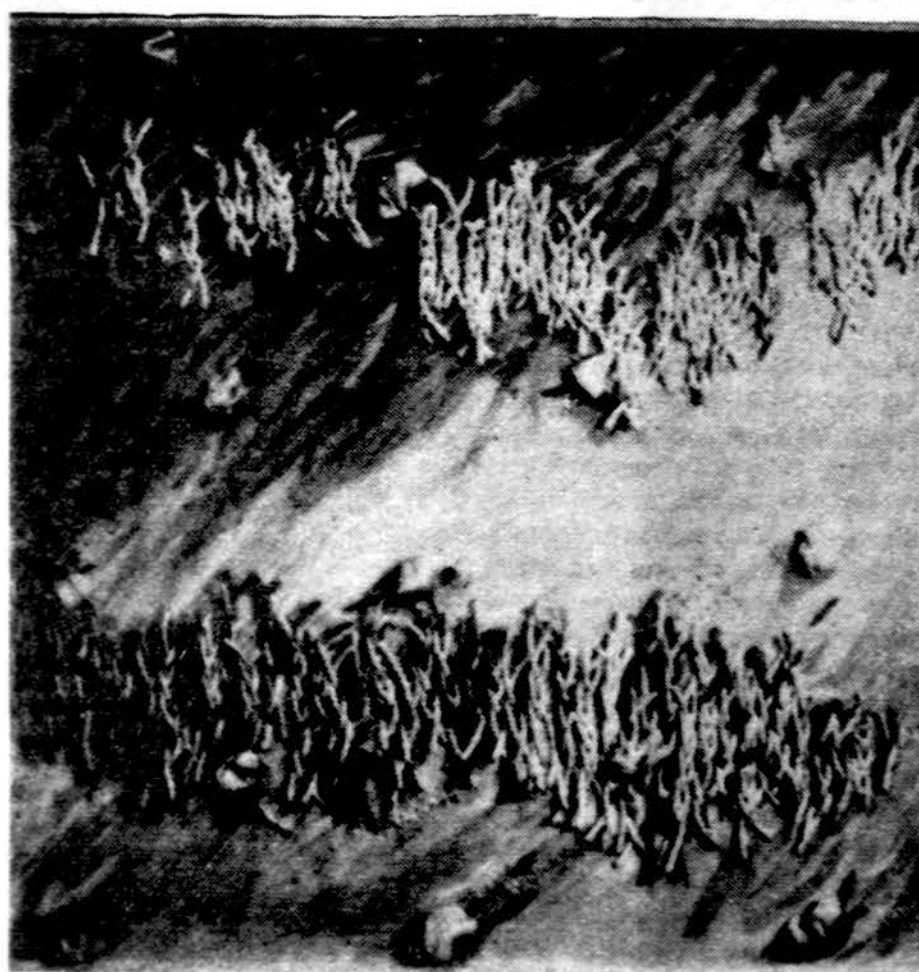
Besirūpinant tikslumu, reikia pakoreguoti ir dar du posakius. Vienas: „Tuojau buvo Lietuvos atstovais išsiųsti J. Aukštuolis ir Švedija ir J. Savickas ir Danija“ (57). Ir kitas: „Iš Spaa buvo išsiųsta speciali delegacija su kan. Olsausku priekyje...“ (t.p.). Suminėti asmenys visi gyveno užsienyje: Aukštuolis Švedijoje (L.E. I, 440), Savickas Danijoje (L.E. XXVII, 29, pavarde Savickis) ir Olsauskas Šveicarijoje (L.E. XXI, 101). Tuo būdu juos tegalėjo paskirti minėtoms pareigoms, bet ne „išsiųsti“.

Rašydamas apie pirmąjį bolševikmetį Lietuvoje autorius pasakė: „Vileikoje susidarė revoliucinė... valdžia“ (59). Čia dėl žodžio „revoliucinė“. Bolševikai norėjo, kad būtų sukurta revoliucija Lietuvoje, kad vyriausybė būtų revoliucinė, kad tarybinės valdžios įvedimas būtų pačių lietuvių padarytas, tačiau taip neįvyko. Bolševikai jau ir patys prisipažįta, kad buvo kitaip. Prie Liaudies komisarų tarybos buvo suorganizuotas Tautybių reikalų liaudies komisariatas. O prie šio buvo sudarytas (1917.XII.21) ir Lietuvos reikalų komisariatas su Vincu Kapsuku ir jo pavaduotoju Zigmą Aleksa-Angariečiu (Lietuvos TSR istorija nuo seniausių laikų iki 1957 metų, Vilnius, 1958, 282-284 ir L.E. XVIII, 355). Šiada bolševikų durtuvais norėjo Lietuvoje įkurti tarybinę valdžią, bet jiems nepavyko.

Ir pabaigai dėl atskiriančios Lietuvos vadų pasitraukimo į užsienį. Autorius sako: „Vilniuje buvo paleisti gandai, kad A. Smetona, A. Voldemaras ir M. Yčas pabėgo“ (63). Ar jie „pabėgo“, ar jie „išvyko“, tikrai sužinosime tik tada, kai kas nors parašys tuo klausimu išsamią ir objektyvią studiją. Dabar tenka pasitenkinti tik „gandais“. Pranas Čepėnas nepalankiai atsiliepia. Apie Antaną Smetoną jis sako: „1919 m. sausio 31 d. Smetona trumpam laikui buvo grįžęs į Kauną, kur tuo metu gyveno jo šeima. Išsiuntęs šeimą į Šveicariją, jis pats išvyko į Skandinavijos valstybes, nors jokių oficialių pareigų užsienyje jam nebuvo pavesta“ (Naujųjų laikų Lietuvos istorija, II, 1986, 302).

Nemėgstame, kai kas nors iškraipo mūsų vietovardžius, todėl neįskraipykime kitų. Knygoje naudojamas Petrapilis yra vertimas Petersburgu, kuris nuo 1914 m. buvo pavadintas Petrogradu, o nuo 1924 m. Leningradu.

• VYTIS no. 8 (1986 rugpjūtis-spalis). Lietuvos vyčių mėnesinis žurnalas. Vyr. redaktorė — Bernice Aviza. Administruoja Scottie Žukas, 5112 S. Mayfield, Chicago, IL 60638. Metinė prenumerata — 10 dol.

Inese Liepins

„Ausna“, 36 x 36 (Keramika, audiniai, akrilika)

Iš šio metu Gurlionio galerijoje, Jaunimo centre, Chicagoje, vykstančios latvių dailininkų parodos — „Latvių meno nauji horizontai“. Paroda, kurią surengė Lietuvos dailės muziejus, tęsis iki lapkričio 16 d.